

Tóth Csilla

Posztkommunista haláltánc

Peter Pomerantsev családja az 1970-es években emigrált Angliába a Szovjetunióból. Az író még Kijevben született, de szinte születésétől fogva Londonban él, így olyan elsőgenerációs angolnak tekinthető, aki még ezer szállal, érzelmileg, lelkileg és nyelviileg is kötődik Oroszországhoz. „London olyan kimértnek, olyan kiszámíthatónak tűnt” – írja. Nem csoda hát, hogy a 2000-es évek elején visszatért Oroszországba, ahol akkor tárt karokkal fogadták a Nyugatról jött embert, akinek a kisujjában van a szabad és sikeres élet titka, a modern technológia, a marketing, az önmegvalósítás.

Elmondása szerint: „Moszkvában keresett szakember lettem azon egyszerű oknál fogva, hogy ki tudtam mondani a varázsigt: Londonból jöttem.” Onnan, ahol az író saját bevallása szerint csak harmadik vonalbeli asszisztens volt, mások munkáját támogatva. Később azonban önálló műsorok készítésével bízták meg: a robbanásszerűen beinduló tévés szórakoztató műsorok arculatát varázsolt a fiatalossá és lendületessé, majd tényfeltáró dokumentumfilmeket készített. Mindezt egy olyan közegben, ahol „[a]mikor az Elnök hatalomra jutott 2000-ben, az első dolga volt megkaparintani a televíziót. A Kreml a televízió keresztül döntötte el, mely politikusnak »engedélyezi« a bábellenzék szerepét, és milyen legyen az ország történelme, tudata, mik legyenek a félelmei [...] ahol [...] a szovjet típusú irányítást kell ötvözni a nyugati szórakoztatással.”

A fentiek miatt, ha nem is vártam aprólékosan felgöngyöltet Watergate-botrányokat, de a könyv ígéretesnek tűnt. Hiszen írója közelről látta azt, amiről mi csak a sajtón vagy a közösségi médián keresztül értesülünk. Mára mindkettőről kiderült, hogy manipula-

tív. A szerző tévésként olyan emberekkel találkozhatott, beszélhetett, dolgozhatott együtt, akik elszenvedői vagy alakítói voltak Oroszországban a kommunizmus utáni éveknek, évtizedeknek. Akiknek, ha a könyv segítségével végre közelebbről is az arcába pillanthatok, akkor reményeim szerint a mai Oroszország néz vissza rám.

Az érdeklődésem részben a szomszédasszony kíváncsisága, aki tudja, hogy ha két házzal arrébb valami érdekes és sorsfordító történik, az az ő életére is hatással lehet. Hall bizonyos dolgokat, pletykákat, néha bepillanthat a fellebbenő függöny mögé, de igazi rálátása nincs semmire. Másrészt olyan valakié, aki, ha már tényirodalomról beszélünk, nem újabb morzsákra vár, sejtetésekre és benyomásokra, hanem konkrétumokra, összefüggésekre, okokra és következményekre. Tudni szeretné, mi az, ami valóban megtörtént, és mi az, ami csak fake news.

Éppen ezért a könyv első pár fejezetét olvasva bosszús vagyok, mert úgy érzem, nem tudok meg semmi olyat, amit egy C-kategóriás, Oroszországban játszódó Steven Seagal-filmből ne tudhatna meg bárki. Moszkvában hemzsegnék a prostituáltak, akik tegnap még ártatlan vidéki kislányok voltak, ma szerencsétlen áldozatok, a gengszterek kisstílűek vagy nagyon is veszélyesek, a főgengszter maga az Elnök, a befolyásos emberek kőgazdagok, a világ pedig egy sötét hely, ahol bármi megtörténhet. Repkednek a keresztnevek, a be nem azonosítható helyek, s bár néhol felbukkan egy-egy teljes név is, mégis elhatalmasodik rajtam az érzés, hogy ha nem is fikciót, de kozmetikázott történeteket olvasok, amit a szerző a könyv üzenetéhez, hangulatához igazít. Minimum elvárásom lenne, hogy a magyarra lefordított helynevek eredetijét legalább zárójelben tüntessék fel. Az, hogy „Aranyásó Akadémia” vagy „Gésaiskola”, kevésnek tűnik ahhoz, hogy meggyőzzenek, ezek tényleg létező helyek, és ha valóban azok, akkor éppen úgy működtek, ahogy azt a szerző leírta.

A következő fejezetekben azonban végre gyűlnek a konkrétumok, nevek, tények, események, de legalábbis nyoma van annak, hogy a szereplők és az események valóságok. Ekkor már magával ragad a könyv, azon kapom magamat, hogy gengszterek után nyomozok a neten, vagy a moszkvai Kultúrpalotában 2002-ben

történt túszejtés körülményeinek járok utána, cikkeket keresek arról, hogy ki volt az a Szurkov, aki „privatizálta az orosz politikai rendszert” és rajta tartotta a kezét a médián, a kormányzati ideológián, a modernizáción, az innováción, a külkapcsolatokon és a modern művészeteken is.

Tovább haladva azonban ijedten veszem észre, hogy az előbbi kíváncsiságom lassan csendes beletörődésbe fordul át, mert egyszerűen túl sok a kudarcos történet. Időnként még felháborodok rajtuk, vagy elönt a sajnálat, de kezdem természetesnek is venni őket, elvégre így működnek Oroszországban a dolgok, ismerős mechanizmusok ezek ijesztő, de nem meglepő fordulatokkal. Egy, a cári hagyományokból a kommunizmusba lépő, majd a demokráciába csöppenő ország újra és újra mélyre rántja magát. Az állampolgárai gyerekek maradtak, akiknek mindig a feljebbvalójuk mondja meg, hogy mi a jó és mit tehetnek, akiknek vezér kell, és akik talán nem is tudják, hogy a dolgok működhetnének másképp is, vagy ha fel is ismerik ezt, nem képesek kiállni a változás mellett. Helyette *„kényelmesen elvannak egy gyilkosságokkal és korrupcióval”* terhes világban.

Elképzelem, hogy milyen lehet egy nyugat-európainak olvasni a könyvet. Ahhoz hasonló talán, mint beleesni a Nyúl üregébe, egy olyan világba, ahol Orwell osztja ki a szerepeket. A vége felé már úgy érzem, felültettek egy szellemvasútra, és ki akarok szállni ebből az egész lehangoló utazásból, még ha én váltottam is a jegyet, klausztrófób az egész, és folytonos zuhanás, ahol az idegenvezetőm egy már Nyugaton felnőtt, de reménytelenül orosz, melankóliával megvert író lett.

A könyv szereplői a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből kerülnek ki. Vidéki lányok, akik örömlányok lettek, és életük álma egy gazdag külföldi megkopasztása, mielőtt huszonöt évesen kiöregszenek a szakmából. „Fekete özvegyek”, akiket másképp fosztott ki az új világ: szélsőséges vallási ideológiák rabjává váltak, és öngyilkos merénylők lettek. Külföldiek, akik az új Oroszországba jöttek szerencsét próbálni azzal a reménnyel, hogy ha már otthon nem tudták, egy fiatal és lendületes új demokráciában majd megváltják a világot. Szerencsevadászok, akik meglátták a lehetőséget

egy széteső világban, és ott akartak lenni, hogy kimarkoljanak belőle maguknak egy darabot, mielőtt az újra megszilárdul mások kezén, és a későn érkezőknek már nem juthat belőle egy morzsa sem. Kis- és nagystílű gengszterek, politikusok, műsorkészítők, szektavezérek, vidéki tanárok, kisvállalkozók, a szépségipar és a szekták áldozatai, televíziós prédikátorok, a showbusiness szereplői, nyomozók, utcai rendőrök, kisvállalkozók, akik porszemek lettek a hatalom lelketlen fogaskerekében, és egyik napról a másikra börtönben találták magukat.

Igazi középkori haláltánc ez. Az író a Szovjetunió alámerülésékor reménnyel teli emberek arcát villantja fel egy-egy pillanatra. Vannak köztük, akik nyertesek lesznek, de a legtöbben vesztesek maradnak, pénz, kapcsolat, hatalom, hit és kapaszkodó nélkül leperegnek a felemelkedő Oroszországról. Az író nem fejezetekre, hanem felvonásokra osztja a könyvet, ami megelőlegezi, hogy minden előre elrendezett, megkomponált, és csak egy forgatókönyv szerint történhet meg Oroszországban a világháló és közösségi média előtti korban, amikor a televíziózáson keresztül a hatalom az orosz „valóság” elsőszámú alakítója lett.

Nehéz eldönteni, hogy a címből, témából adódik-e, de a könyvet olvasva végig megmaradt az az érzésem, hogy talán bepazlítottak. Lehetséges, hogy a szerző profi tévészként időről időre konkrét személyek és események pontos bemutatásával és leírásával vegyíti a fikciót, hogy a könyv hiteles és egységes arculatú legyen? Valóban megtörténtek ezek a párbeszéddek? Akkor és ott találkozott a szereplőivel, ahogy ezt leírta? Nem tudhatom meg sohasem. Igen, lehetséges. Mint ahogyan lehetséges az ellenkezője is. Végül rájövök, hogy mindegy is. A *Semmi nem igaz, bármi lehetséges* egységes hangon megírt, feszes könyv, amit a szerző rengeteg szereplővel, környezetrajzzal, tényekkel és lírai betétekkel tarkít. Egy olyan könyv, aminek nem kell feltétlenül minden mondatában tárgyyszerűen igaznak lenni ahhoz, hogy a valóságot mutassa meg nekünk.